

Välkomna till Styrso

Välkomna till Styrso.

Här på ön har Eskil och Carl Gustavii haft sitt sommarnöje allt sedan 1940-talet. Jag vet faktiskt inte precis när det började. Troligen var min farmor Ingalisa och hennes föräldrar här först då familjen var från Göteborg och badorten på Styrso Bratten hade sin storhetstid från ca 1880-1920 och jag har sett bilder på familjen Hamrén ute på Styrso som nog är från ca 1930-talet.

Jag ska berätta mer om Styrso och min farfar Eskil och farmor Ingalisas liv här på Styrso senare under dagen.

De starka kvinnorna Spaak

Som jag tror att jag sade på släktmötet i Vadstena tycker jag att man många gånger har ett för stort fokus på männen i en släkt när man släktforskar. Det är lätt att hamna där då vårt samhälle förr i tiden var väldigt centrerat kring männen, eller som det så populärt heter, var ett patriarkat. Men det är egentligen ganska enkelt att se att det bara är en chimär. Kvinnorna var ju också där, de är precis lika talrika som männen i vilket släktträd som helst och de har naturligtvis lika stor betydelse som männen för släktens tillblivelse, utveckling och personlighetsdrag.

Nu ska vi ägna en stund åt att titta närmare på tre kvinnor i vår egen släkt som alla tre tillhör vad man kan kalla Spaak-ätten. D.v.s. ättlingar till Erik Spaak och hans hustru Malin Sprätt som levde i Karlstad i slutet av 1500-talet. Mer om detta om en stund.

De tre kvinnorna är:

Augusta Olofsdotter Spak (1862 – 1943)

Augusta är alltså mor till syskonen Gustavii och hon var gift med predikanten Oscar Gustafsson

Kristina Lovisa Persdotter (1834 – 1909)

Lovisa är Augustas mor

Ingrid Olofsdotter Spaak (1629 – 1699)

Ingrid är förmoder till Lovisa och Augusta

Alla tre är utmärkta exempel på starka, kunniga och självständiga kvinnor som gjort avtryck i vår släkts historia på helt egen hand. Jag tror det finns många fler som dem, men just dessa tre et vi lite mer om än de andra, så därför skulle jag vilja försöka beskriva dem för er.

Augusta Olofsdotter Spak

Vi börjar i närtid med Augusta Olofsdotter Spak. Det är Ingegerd Gustavii Vestlander, som har lärt mig att Augusta använde släktnamnet Spak och jag tror nog definitivt att man kan säga att hon var en bra representant för en intressant och driftig släktgren i vårt släktträd.

Född 1868 på gården Orremåla i Djursdala

Gift 1890 med Predikanten Oscar Gustafsson från Ekenäs

Augusta födde och fostrade 11 barn:

David f. 1891

Anny f. 1892

Karl f. 1894

Gustaf f. 1895

Martin f. 1897

Ragnar f. 1900

Erik f. 1902

Johannes (Hans) f. 1904

Eskil f. 1906

Holger f. 1908

Folke f. 1910

Bara att föda 11 barn på 19 år är en imponerande livsgärning, men att samtidigt driva ett jordbruk på egen hand i 1800-talets Småland gör hennes gärning smått ofattbar. Man ska komma ihåg att hennes man Oscar helt hade vikt sitt liv till sitt kall att tjäna Gud. Vi ska inte fördjupa oss i Oscars liv – det har vi redan talat väldigt mycket om. Men det är ett faktum att Augusta ofta helt ensam drev jordbruket på gården i Djursdala.

Så här beskriver sonen Carl sin mor

”Förutom ordinarie skötsel av huset med matlagning och disk tillkom utspisning av tillfälligt anställd personal, skötsel av icke betesgående djur, mjölkning av kor på bete drygt 1 km från gården, smör- och osttillverkning, resor till staden för försäljning av smör och ägg m.m. samt utearbete av fruntimmersnatur. Dit hörde upptagning bakom lien, räfsning av hö- och sädesåkrar, lingo- och körsbärsplockning, inläggning, syltning och torkning av bär och frukt, potatisplockning, stärkelseberedning etc. På hösten kom slakten med korvstopning och paltkokning, nedsaltning och rökning av kött, fläsk och korv, inkokning av syltor m.m. Härtill kom skötsel av sjuka ungar, tilltagande dövhet hos Mor och en nära nog ständig grossess.”

Hushållet bestod oftast av 5-6 vuxna (Augusta, hennes mor Lovisa, 'Färbror', unga drängen, 1-2 pigor) utöver den ständigt växande barnskaran. Alla skulle ha mat, alla dessa hade sina bekymmer, alltid händer det något oväntat med så många individer i hushållet. Det måste ha varit ett otroligt intensivt liv som levdes på gården och Augusta var dess medelpunkt.

Detta var din farmor! Men så var hon också ett sjuvärdeles fruntimmer. Hon var kunnig och 'flyhänt' till det otroliga. Är det att undra på om hon någon gång tyckte att Far borde stanna hemma några dagar längre än som blev fallet? Är det att undra på att hon blev utsliten i sin bästa ålder!"

Oscar reste alltså väldigt mycket som missionerande pastor. Jag tycker att man kan förstå på Carls kommentar att detta nog var ett känsligt ämne mellan de annars så tillgivna och samspelta makarna.

"Ur Fars almanacka från 1899 kan vi läsa hans inskrivna res-lista detta år. Under årets 12 månader står det 'Hem' för följande antal dagar per månad i ordning: 17, 7, 1, 10, 3, 8, 0, 4, 9, 10, 11, 11. Det gör summa 91 dagar under året, restid inräknad i dessa."

Jag är osäker på vad som menas med "hem". Var han bara hemma 91 dagar på året? Redan att resa 91 dagar (om det är det det betyder) är mycket. Oavsett vilket kan vi förstå att Augusta fick och tog ett mycket stort ansvar.

Man kan fråga sig hur det kom sig att hon blev så kapabel och stark. Hade man frågat Augusta hade hon kanske bara ryckt på axlarna och förklarat att så är det väl för alla bondhustrur. Men faktum är att när jag går igenom all den släktforskning jag gjort, där finns många kvinnor i ungefär samma situation som Augusta, så är hon en lysande stjärna. Hon inte bara åstadkom ett godkänt resultat. Både gården i Djursdala och senare i Wirstad blomstrade och gav god avkastning. Troligen till stor del tack vare Augusta.

En intressant iakttagelse är att Augusta minsann inte bara var en vanlig praktisk bondpiga. Hon, liksom sina barn, fick också en gedigen teoretisk skolning. Detta bidrog säkert till att hon kunde vidga sina vyer, förstå saker på ett högre plan och få drivkraft av att vilja något mer än just att bara få gården att fungera som vilken gård som helst.

"Som flicka hade hon uppenbarligen fått en grundlig utbildning i allt som hörde till skötseln av en dåtida bondgård i Småland. Hennes intelligens tycks ha höjt sig över omgivningens medelmått. Hon tjänstgjorde som lärarinna i en småskola i Orremåla utan att, vad jag vet, ha fått någon annan utbildning härför än vad hon inhämtat från sina två bröder som utbildade sig till skollärare."

"Tagen satt kvar, ty hon tog hand om mig på ett sakkunnigt sätt när jag kom hem efter min första termin från läroverket med Bc i geografi. "

Jag undrar hur många bondmoror som kunde ta sig an en läroverkselevs geografistudier och se till att han höjde sitt betyg? Det visar på en kapacitet som heter duga!

Sonen Carl beskriver Augustas kapacitet, personlighet och kanske träffar han mitt i prick i sin beskrivning av vad som gjorde Augusta så framgångsrik i sitt värv?

"Hon var en klok och vederhäftig kvinna. Hennes planläggnings- och arbetsförmåga höjde sig skyhögt över det vanliga. Hon var flyhänt till det otroliga."

När vi sågs första gången på Ålandsfärjan vet jag att jag kommenterade att det är många i släkten som jobbar som projektledare. Carls beskrivning av sin mor passar väldigt bra in på beskrivningen av en projektledares personlighet. Även om jag skulle tro att mitt jobb är mycket enklare än det hon utförde.

På samma sätt som vi har en del av Augusta i vårt DNA hade hon ett arv från sina förfäder. När man följer ätten Spak bakåt i generationerna kan man notera att många var präster, nämndemän, borgarråd, länsmän osv. Givetvis manliga titlar, men det är väl inte direkt långsökt att anta att dessa driftiga och starka män gick i par med driftiga och starka kvinnor.

Kristina Lovisa Persdotter (Spak)

Född 1834 på gården Nyserum i Frödinge

Gift 1852 med bonden och nämndemannen Olaus Olsson Spak i Orremåla

Kristina Lovisa och Olaus Olsson fick fyra barn:

Per Johan Alfred f. 1854

Anton Ferdinand f. 1856

Alexander f. 1859

Hilda Augusta f. 1868

Augustas mor Lovisa är ännu ett exempel på en person som har visat prov på enastående kapacitet och styrka.

Den 8 oktober 1872 dör Olaus Olsson i TBC bara 41 år gammal

Lovisa blev änka vid 38 års ålder, med fyra barn och en stor gård att sköta. Inte nog med det, efter Olaus bortgång köpte hon även granngården i Orremåla. Hon hade troligen god hjälp av sina barn. Sönerna Johan och Anton var 18 och 16 år när fadern gick bort. Medan Augusta bara var 4 år gammal.

Kartbilder...

På storskifteskartan från 1786 ser man tydligt hur stora de två Orremåla-gårdarna var. När Lovisa 100 år senare blir ägare till båda är säkert situationen ungefär den samma, men med fler hus, människor och djur på ägorna. Idag skulle vi nog kalla det en by med ett myller av människor. Detta lilla samhälle drev alltså Augustas mor Lovisa vidare som änka. Imponerande!

Augustas mor Lovisa visade på alla sätt att hon var en stark och driftig kvinna då hon efter makens död klarade av att fostra sin fyra barn och ta hand om två gårdar på egen hand.

En styrka och kapacitet som Augusta säkert fick med sig från sin mor, eller som hennes son Carl uttrycker det, "... hon var ett sjusärdeles fruntimmer".

Det är inte särskilt långsökt att anta att Augusta och Lovisa hade många generationer av starka och dugliga kvinnor att bråsa på. Vars lärdomar, erfarenheter och egenskaper omsorgsfullt gått i arv, generation efter generation.

Jag tror att Spaak-ättens kvinnor många gånger utmärkte sig i sin annars mycket homogena och traditionsbundna omgivning. Jag tror att de oftare än andra stod i centrum, ville och kunde styra, var mer än vanligt självständiga, med en stark vilja att utträtta något – att göra saker på sitt eget vis.

Det här medförde säkert att de blev ifrågasatta, kritiserade, trampade andra (både män och kvinnor) på tårna, men också att de fick mycket utträttat, drevs av en vilja att bli bättre och att fikandra i sin omgivning att utvecklas och lyckas – inte minst sina barn.

Jag säger det här därför att jag tycker mig se mycket av detta i nästa kvinna vi ska tala om.

Häxprocessen mot Ingrid Olofsdotter Spaak år 1676

Den 10 maj 1676 är rådhusrätten samlad i Rådstugan i Vimmerby stad. Ärendet är allvarligt, 47-åriga Ingrid Olofsdotter Spaak är anklagad för att vara trollpacka, vilket skulle kunna leda till döden.

Den som anklagar Ingrid är, som i så många andra fall av häxprocesser ett barn, elvaåriga flickan Ingrid Jaensdotter Lillia.

Flickan Lillia berättar att hon är född i Mora socken och att hennes mor och far tillsammans med hennes elva syskon alla är brända för trolldom och att det är hon Lillia som har avslöjat dem. Hon berättar att hon har varit i helvetet två gånger, men att hon av Kapten Klärks fru i tyska kyrkan i Stockholm och prästen Hans har blivit omkristnad. Därefter har Lillia inte kunnat utföra någon trolldom då hon inte längre är i satans våld, men att hon fortfarande kan känna igen en trollpacka. Hon lämnade Stockholm för två-tre år sedan och att hon på sin väg söderut har avslöjat många trollpackor.

Då rådhusrätten frågar Lillia om varför hon anklagar Ingrid Olofsdotter svarar Lillia att första gången hon träffade Ingrid så var hon hotfull och handgripligen tvingade Lillia att inte anklaga henne för trolldom. Lillian påstår dock att hon har sett Ingrid många gånger i Blåkulla och att Ingrid har ett märke på ryggen som inte vanliga människor kan se, men att Lillian kan det och att Ingrid kan byta skepnad. Vidare skulle Ingrid ha blivit kallad Fincka av själva satan, det minns allt Lillia. Men när Ingrid Olofsdotter ropas in för att få svara på anklagelserna blir Lillia rädd och nekar plötsligt och säger att hon inte alls vet om Ingrid kan några trollkonster.

Ingrid Olofsdotter nekar förstås till anklagelserna. Då ingen i rådhusrätten kan intyga något av det hon anklagas för ställer man sig skeptisk till flickans historia.

Ingrid begär att Lillia ska bli straffad för de grava och osanna anklagelserna hon kommit med. Rådhusrätten beslutar nu att Lillia ska stanna i fängsligt förvar tills vidare. Ingrid verkar dock inte vara helt rentvådd ännu då Rådhusrätten vill att Ingrid ska inkomma med vittnesmål från

sin hembygd som kan beskriva hennes uppväxt och ge klarhet i om hon har något med en underlig händelse, i samband med hennes moders begravning, att göra. Nämligen att en stor mängd korpar har iakttagits flyga och skräna invid begravningsakten.

Den **7 juni** är rådhusrätten i Vimmerby åter samlad. Då Ingrid blir tillfrågad om den begärda redogörelsen från hembygden förklarar hon att hon helt har missförstått detta. Hon ber att få återkomma nästkommande söndag (det skulle dock dröja till november innan hon kan presentera den begärda redogörelsen).

Nu tas flickan Lillia in till förhör igen, som nu väljer att ändra sin historia till en som troligen ligger närmare sanningen. Nu säger hon sig vara född i Östergötland i Skiälvi socken på ett torp som heter Svarvaretorpet. Hennes föräldrar heter Håkon och Anna Matzdotter, födda på samma torp. Föräldrarna rymde sedan fadern har stulit knektapengar. Lillian ska då ha varit tre veckor gammal och sedan levt med sin mormor fram till för tre år sedan då mormodern avlidit. Då gav sig Lillian ut på vandring och kom då att passera flera orter, bland annat Linköping, Norrköping, Nyköping, Tälje, och Stockholm. I Stockholm blev hon satt i fängelse tillsammans med andra tiggarbarn. När hon två år senare blev utsläppt fortsatte hon sin vandring genom Sverige. När hon så anlät till Vimmerby och hos befallningsmannen blivit påflugan av Ingrid Olofsdotter, som sagt "Ästu du den Anti Christ som komma skall, ellerskola vi förvänta någon annan?" och samtidigt tagit henne under hakan. Lillian hade då börjat gråta och sagt att "...dra till helvetis din trollpacka!"

När Rådhusrätten frågar Lillia varför hon kallade Ingrid för trollpacka, så varade hon att hennes mormor sagt en gång att om en kvinna tager en annan under hakan och kramar är det troligen en trollpacka. Lillia sa att hon intet visste om hustru Ingrid och att allt det hon förut bekänt varit osanning.

Flickan Lillia tog alltså tillbaka sina anklagelser mot Ingrid Olofsdotter, som därför borde bli frikänd, men tydligen var det inte tillräckligt för att rentvå henne. Kravet på att hon skulle inkomma med en redogörelse om sin uppväxt och den mystiska händelsen med korparna kvarstod.

Den **26 juni** är dags igen att gå vidare i målet. Då kommer det fram att Magnus Olofssons hustru har kommit till häktet en afton och bett Lillia att "...intet annat säga än hon i begynnelsen gjort haver" och samtidigt sagt att Ingrids mor i sin livstid ridit på vargar. Vidare har Måns pistolsmeds hustru också kontaktat flickan och bett henne att hålla sig till sanningen och då lovat henne en klänning om hon gör det.

Flickan Lillia förmanas nu av rådhusrätten att sanningen bekänna, om hon visste, eller om det var sant att hustru Ingrid kunde eller hade kunnat trolla. Nu hävdar Lillian att det varit sant som hon först hade berättat den 10 maj, men blivit skrämmd av byfogden Anders Guuts syster, som sagt till Lillian att om hon säger det som hon bekänt inför Landshövdingen, så skulle hon brännas. Lillian som hade blivit skrämmd hade då ändrat sitt erkännande den 7 juni.

Lillian berättar nu att hon bara var tre år när hon fördes till helvetet där hon blivit märkt i pannan och kallad Renilla. Lillian berättar också att djävulen tar blod av fingern på barnen

och med det skriver det namn han giver dem i en bok. Hon ska haft en man i helvetet, som där hetat Trybor, men här Isack.

Lillian berättar också att Ingrid något kan trolla, men intet utlärt och att dom i hennes hus ska leta efter ett horn som hon haver smörja i och om detta horn skulle komma i någon annans hus kommer det en stor olycka över staden. Hon fortsätter att berätta att Ingrid har haft en man i helvetet som där heter Andre kall och att hon där tillsammans med de andra trollpackorna har fäktats med träsvärd. Lillian avslutar med att fråga Ingrid vad hon menat med att kalla Lillian Antichrist och tagit henne under hakan. Ingrid svarar att hennes far har läst ur Sybilles bok om en antichrist som skulle komma och förvilla världen. Detta var ett svagt svar, men hon fortsätter med att säga att hon nekar och känner sig oskyldig till anklagelserna.

Målet avbryts nu åter och Lillian förs till arresten i väntan på att hennes senaste historia om sin uppväxt i Östergötland kan styrkas.

Borgmästare Collin skriver brev till biskoppen i Linköping med förfrågan om det ligger någon sanning i Lillias senare historia om sin födelse. Collin får svar från biskop Terrseri som läses upp i rådhusrätten den **5 juli**. Och nog stämmer det att Lillian är född i Skiälvi och Svarvaretorpet och att hennes föräldrar är döda, men att intet mer fanns att berätta. Den **18 november** inkommer Ingrid Olofsdotter med den attest som hon har blivit beordrad att ordna fram redan den 10 maj. Den är underskriven av Pastorn med uppgifter om hennes födelse och levnadsförhållanden i sin hembygd. Redogörelsen är också vidimerad av församlingens äldsta män genom deras namn och bomärken.

Hela denna historia avslutas den **23 december 1676**. Den stackars flickan Lillia hade då suttit över 7 månader i rådhusrättens häkte. Göta hovrätt hade då tagit beslutet, att flickan Lillian som beskyllt hustru Ingrid Olofsdotter för trolleri, skulle slita ris för sina lögner och påståenden, vilket också landshövdingen herr Conrad Gyllenstierna också ansåg.

Detta är en mycket tragisk historia om en fattig liten flicka som aldrig fått lära känna sina föräldrar och som även miste sin enda trygga punkt i livet – mormodern – när hon var bara tio år gammal. Som suttit i fängelse i två år för tiggeri och sedan vandrat från stad till stad innan hon kommer till Vimmerby, där hon blir anklagad av en okänd vuxen för att vara antichrist. Man kan nog säga att de långa månaderna i häktet var straff nog. Samtidigt var det tur att rådhusrätten inte dömde vår förmoder Ingrid Olofsdotter Spaak för trolldom då detta hade kunnat leda till dödsstraff. Hur det sedan gick för flickan Lillian? Det är det ingen som vet, men vi får hoppas att hennes live blev lite ljusare efter detta, men det är inte särskilt troligt.

Ingrid Olofssons karaktär skiner till viss del igenom när man betänker hur hon behandlade den elvaåriga flickan Lillia.

I domboksprotokollet två år senare, från den 24 april 1678 kan man märka på hennes språkval att hon verkligen kunde vara vass och stridslysten. Där står det; ”...gamle Oluf

Jonsson framkom, besvärar sig över hustru Ingrid, Carl Spaaks, det hon i Jörsdala (Djursdala) borgerskapet skällt för kielkborgare. Hustru Ingrid nekar och säger att hon bor bland satar och djävlar och giver dem djävulen alla samtliga”. Det var inget vackert tal om sina grannar i Vimmerby.

Nu undrar jag vad ni tror om Ingrid Olofsdotter Spaak?

Det är ju inte en helt sympatisk bild som målas upp i domboken, men kanske säger den ändå en del om Ingrid – utöver att hon hade ett häftigt humör vass tunga och inte var helt sams med sina grannar?

Ätten Spaak

Ätten Spaks äldste kände stamfader hette Olof, vars son Johan Olofsson, som föddes i Värmland och enligt traditionen var ”i ungdomen ganska yr och vidlyftig”, tjänade i hertig Karls , sedermera Karl IX:s, härar och kallades p.g.a. sitt häftiga lynne »Raswil». Han blev med åren fogligare och mildare till lynnet och hertig Karl skall därför ha yttrat till honom ”Nu skall du icke mera heta Raswil, utan Spak”. Härefter kallade han sig Spak och avled senare någonstans i Småland.

Johans bror Erik Olofsson var ägare av en skattemjölkvärn vid Dejeforsen i Värmland och blev 1584 rådman i Karlstad och 1604 borgmästare Efter broderns död tog han namnet Spak.